

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 หมวดที่ 3 มาตรา 49 (สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา, 2551, หน้า 31) และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 10 (สำนักงานรับรองมาตรฐานและการประเมินคุณภาพการศึกษา, 2547, หน้า 8) กล่าวถึงการคุ้มครองดูแลเด็กไว้ตรงกันว่า “บุคคลมีสิทธิเสมอกันในการรับการศึกษาไม่น้อยกว่า 12 ปี ที่รัฐจัดให้อย่างทั่วถึง มีคุณภาพ โดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย รัฐต้องดำเนินการคุ้มครองและพัฒนาเด็กและเยาวชนส่งเสริมความเสมอภาคชายหญิง ผู้ยากไร้พิการหรือทุพพลภาพ ซึ่งไม่สามารถพัฒนาตนเองได้ หรืออยู่ในสภาวะยากลำบาก ต้องได้รับสิทธิสนับสนุนจากรัฐเท่าเทียมกับบุคคลอื่นๆ โดยเสมอภาค นอกจากนี้ พระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ. 2546 (กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2548, หน้า 28) มาตรา 63 กำหนดไว้ว่า “โรงเรียนและสถานศึกษาต้องจัดให้มีระบบงาน และกิจกรรมแนะแนวให้คำปรึกษาและการฝึกอบรมแก่นักเรียน นักศึกษาและผู้ปกครอง เพื่อส่งเสริมความประพฤติที่เหมาะสม ความรับผิดชอบต่อสังคม และความปลอดภัยต่อนักเรียน นักศึกษา ตามหลักเกณฑ์ และวิธีการเงื่อนไขที่กำหนดไว้ในกฎกระทรวง” สาระสำคัญของกฎหมายดังกล่าวล้วนให้ความสำคัญกับสิทธิและโอกาส การเฝ้าระวังดูแลช่วยเหลือเด็กและเยาวชนทุกคนให้เป็นคนดี คนเก่งพร้อมที่จะเติบโต เป็นกำลังของประเทศชาติต่อไป

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2553 หมวด 1 ได้กำหนดความมุ่งหมายและหลักการ ไว้ในมาตรา 6 ว่า การศึกษา ต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้

และคุณธรรม มีจริยธรรม และวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข สำหรับแนวการจัดการศึกษาตามมาตรา 22 ยึดหลักว่าผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มศักยภาพ

มาตรา 23 การจัดการศึกษา เน้นความสำคัญทั้งความรู้ คุณธรรม กระบวนการเรียนรู้ และบูรณาการตามความเหมาะสมของแต่ละระดับการศึกษา และมาตรา 24 การจัดการกระบวนการเรียนต้องคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล ให้ผู้เรียนรู้จักประยุกต์ความรู้มาใช้เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา ให้รู้จักคิดเป็น ทำเป็น รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมอันดีงามและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ไว้ในทุกวิชา อีกทั้งมีการประสานความร่วมมือกับบิดา มารดา ผู้ปกครอง และบุคคลภายในชุมชนทุกฝ่าย เพื่อร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2553, หน้า 3-8)

การพัฒนาให้นักเรียนให้เป็นบุคคลที่มีคุณภาพทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความสามารถ มีคุณธรรม จริยธรรมและมีวิถีชีวิตที่เป็นสุขตามที่สังคมมุ่งหวังไว้ โดยผ่านกระบวนการทางการศึกษานั้น นอกจากจะดำเนินการด้วยการส่งเสริมสนับสนุนนักเรียนแล้ว การป้องกันและการช่วยเหลือแก้ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับนักเรียน ก็เป็นสิ่งสำคัญประการหนึ่งของการพัฒนา เนื่องจากสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก ทั้งด้านการสื่อสารเทคโนโลยีต่างๆ ซึ่งนอกจากส่งผลกระทบต่อผู้คนในเชิงบวกแล้ว ในเชิงลบก็มีปรากฏเช่นกัน เป็นต้นว่า ปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหาการระบาดของสารเสพติด ปัญหาการแข่งขันในรูปแบบต่างๆ ปัญหาครอบครัว ซึ่งก่อให้เกิดความทุกข์ ความวิตกกังวล ความเครียด มีการปรับตัวที่ไม่เหมาะสมหรืออื่นๆ ที่เป็นผลเสียต่อสุขภาพจิตและสุขภาพกายของทุกคนที่เกี่ยวข้อง ดังนั้น ภาพความสำเร็จที่เกิดจากการพัฒนานักเรียนให้เป็นไปตามที่มุ่งหวังนั้น จึงต้องอาศัยความร่วมมือจากผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายทุกคนโดยเฉพาะบุคลากรทุกคนในโรงเรียนซึ่งมีครูที่ปรึกษาเป็นหลักสำคัญในการดำเนินการต่างๆ เพื่อการดูแลช่วยเหลือนักเรียนอย่างใกล้ชิดด้วยความรักและเมตตาที่มีต่อศิษย์และภาคภูมิใจในบทบาทที่มีส่วนสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของเยาวชนให้เติบโตงอกงามเป็นบุคคลที่มีคุณค่าของสังคมต่อไป (กรมสุขภาพจิต, 2546, หน้า 1)

ระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน เป็นกระบวนการดำเนินงานช่วยเหลือนักเรียนอย่างเป็นระบบ มีขั้นตอน มีครูที่ปรึกษาเป็นบุคลากรหลักในการดำเนินงาน โดยการมีส่วนร่วมของบุคลากรทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษา

อันได้แก่ คณะกรรมการสถานศึกษา ผู้ปกครอง ชุมชน ผู้บริหาร และคณะครู มีวิธีการ และเครื่องมือที่ชัดเจน มีมาตรฐานคุณภาพและมีหลักฐานการทำงานที่ตรวจสอบได้ (สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา, 2552, หน้า 13) กระทรวงศึกษาธิการ โดยสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน และกระทรวงสาธารณสุข โดยกรมสุขภาพจิต ได้ร่วมกันวางรากฐานเพื่อพัฒนาคุณภาพนักเรียน โดยมีแนวทาง ในการดำเนินงานแบบมีส่วนร่วมทั้งผู้บริหารโรงเรียน ครู ผู้ปกครองนักเรียน มีการประสาน สัมพันธ์ระหว่างนักเรียน ชุมชนและผู้ชำนาญการในสาขาต่างๆ เพื่อให้มีการส่งต่อ และรับช่วงการแก้ไข ส่งเสริม พัฒนานักเรียนและเยาวชนในรูปแบบสหวิทยาการ โดยใน ส่วนสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานนั้น มีจุดเน้นให้นักเรียนมีทักษะชีวิต ในการรับมือกับสถานการณ์และภัยพิบัติต่างๆ สถานศึกษาต้องกำหนดยุทธศาสตร์ การขับเคลื่อนงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน ให้เกิดความเข้มแข็ง เพื่อให้ผู้เรียนได้รับ การดูแลคุ้มครองป้องกันอย่างเป็นระบบ ต่อเนื่อง และยั่งยืน (สำนักวิชาการและมาตรฐาน การศึกษา, 2551, หน้า 5)

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กำหนดนโยบายให้ ปีการศึกษา 2557-2558 เป็นปีแห่งการดูแลช่วยเหลือและคุ้มครองนักเรียน โดยมีเป้าหมาย เพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียนทุกระดับ ให้มีสมรรถนะและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ตามเจตนารมณ์และความมุ่งหมายของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 และทุกคนได้รับสิทธิความเสมอภาคทางการศึกษาจนจบการศึกษา ขั้นพื้นฐาน และเพื่อให้เป็นการดำเนินงานเป็นไปตามนโยบายดังกล่าว สำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษาประถมศึกษาสกลนคร เขต 3 จึงได้กำหนดนโยบายพัฒนาระบบดูแลช่วยเหลือ นักเรียนในสถานศึกษาให้มีระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนทั้งระบบและต่อเนื่อง ส่งเสริมให้ สถานศึกษาและบุคลากรภายในสถานศึกษา ให้มีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนระบบการดูแล ช่วยเหลือนักเรียน โดยการจัดกิจกรรมต่างๆ เช่น การออกเยี่ยมบ้านนักเรียน การประชุม ผู้ปกครองชั้นเรียน การเสริมสร้างทักษะชีวิต การพัฒนาวินัยเชิงบวก โดยผ่านกระบวนการ กิจกรรมภายในสถานศึกษา (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสกลนคร เขต 3, 2557, หน้า 1)

สภาพปัญหาการดำเนินงานตามระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนของสำนักงาน เขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสกลนคร เขต 3 ในปัจจุบันพบว่า ผู้บริหารไม่ได้ประเมิน

ติดตามผลการดำเนินงานอย่างจริงจังเป็นเพียงการมอบนโยบายเท่านั้น ในขณะที่ครูก็มีงานประจำในการสอนทำให้มีเวลาในการดูแลช่วยเหลือนักเรียนน้อย สำหรับนักเรียนยังไม่เห็นความสำคัญของระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนมากนักและคิดว่าเป็นหน้าที่ของครูมากกว่าตนเอง ครูที่ปรึกษาขาดความรู้ความเข้าใจในระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนจึงทำให้ระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนในโรงเรียนดำเนินไปอย่างไม่มีประสิทธิภาพอย่างที่ควรเป็น ส่งผลให้เกิดปัญหาต่างๆ ตามมามากมาย เช่น ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ อัตราออกกลางคันมีแนวโน้มสูงขึ้น อัตราการขาดเรียนสูง เป็นต้น การช่วยเหลือนักเรียนไม่ดำเนินไปแบบต่อเนื่อง ขาดข้อมูลที่ชัดเจนมากพอที่จะเข้าไปช่วยเหลือนักเรียน (วนิดา เพรศแก้ว, 2552, หน้า 123-124)

จากความสำคัญและสภาพปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัยในฐานะครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสกลนคร เขต 3 จึงมีความสนใจทำวิจัยเรื่องการพัฒนาแบบระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนที่มีประสิทธิผล ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสกลนคร เขต 3 เพื่อนำรูปแบบไปกำหนดยุทธศาสตร์การดำเนินงานของระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนในสถานศึกษา และเป็นแนวทางในการพัฒนาและปรับปรุงกระบวนการทำงานของระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนที่มีประสิทธิผลต่อไป

คำถามของการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดคำถามของการวิจัย ไว้ดังนี้

1. รูปแบบระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนที่มีประสิทธิผล ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสกลนคร เขต 3 ที่พัฒนาขึ้นมีลักษณะอย่างไร
2. รูปแบบระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนที่มีประสิทธิผล ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสกลนคร เขต 3 ที่พัฒนาขึ้นมีความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในการนำไปใช้ปฏิบัติในโรงเรียนหรือไม่ อย่างไร

ความมุ่งหมายของการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดความมุ่งหมายของการวิจัย ไว้ดังนี้

1. เพื่อพัฒนารูปแบบระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนที่มีประสิทธิผล ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสกลนคร เขต 3

2. เพื่อตรวจสอบความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของรูปแบบระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนที่มีประสิทธิผล ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาสกลนคร เขต 3 ที่พัฒนาขึ้น

สมมติฐานของการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ตั้งสมมติฐานของการวิจัย ไว้ดังนี้

รูปแบบระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนที่มีประสิทธิผล ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสกลนคร เขต 3 ที่พัฒนาขึ้นมีความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในระดับมาก

ความสำคัญของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ จะก่อให้เกิดประโยชน์ ดังนี้

1. ได้รูปแบบระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนที่มีประสิทธิผล ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสกลนคร เขต 3 สามารถนำไปกำหนด ยุทธศาสตร์การดำเนินงานของระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนในสถานศึกษาให้มีความเหมาะสมมากขึ้น
2. เป็นแนวทางสำหรับโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสกลนคร เขต 3 เพื่อพัฒนาและปรับปรุงกระบวนการดำเนินงานของระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนที่มีประสิทธิผลต่อไป

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยเรื่องการพัฒนา รูปแบบระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนที่มีประสิทธิผล ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสกลนคร เขต 3 ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตวิจัย ดังนี้

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา

- 1.1 ปัจจัยที่ส่งผลต่อระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน ประกอบด้วย 4 ปัจจัย ได้แก่ 1) ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา 2) ความรับผิดชอบต่อหน้าที่ของบุคลากร 3) การทำงานเป็นทีม และ 4) ความร่วมมือระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

1.2 ขอบข่ายของระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน 5 ด้าน ประกอบด้วย

1) การรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล 2) การคัดกรองนักเรียน 3) การส่งเสริมและพัฒนา
นักเรียน 4) การป้องกันและแก้ไขปัญหานักเรียน และ 5) การส่งต่อ

1.3 กระบวนการทำงานของระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน

ประกอบด้วย 1) วงจรคุณภาพ PDCA 2) การประสานงาน และ 3) การมีส่วนร่วม

1.4 ประสิทธิภาพในการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ประกอบด้วย

1) นักเรียนเป็นคนดี 2) นักเรียนเป็นคนเก่ง และ 3) นักเรียนมีความสุข

2. ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ระยะที่ 1 การพัฒนารูปแบบระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนที่มีประสิทธิผล
ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสกลนคร เขต 3

กลุ่มเป้าหมาย คือ ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 5 คน ตอบแบบสอบถาม
โดยวิธีการเลือกแบบเจาะจง ประกอบด้วย

1) ผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน มีวุฒิการศึกษาไม่ต่ำกว่าระดับ
ปริญญาโททางการศึกษา วิชฐานะชำนาญการพิเศษขึ้นไป และมีประสบการณ์
การบริหารไม่ต่ำกว่า 10 ปี จำนวน 2 คน

2) ครูที่รับผิดชอบงานดูแลช่วยเหลือนักเรียนหรืองานแนะแนว
วิชฐานะชำนาญการพิเศษและมีประสบการณ์ด้านระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน
หรืองานแนะแนว ไม่ต่ำกว่า 5 ปี จำนวน 2 คน

3) ศึกษานิเทศก์ผู้มีความรู้และประสบการณ์ด้านการแนะแนว
ระยะเวลาไม่น้อยกว่า 10 ปี วุฒิการศึกษาระดับปริญญาโท รับผิดชอบงานระบบดูแล
ช่วยเหลือนักเรียนหรืองานแนะแนว และมีวิชฐานะชำนาญการพิเศษ จำนวน 1 คน

ระยะที่ 2 การตรวจสอบความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของรูปแบบ
ระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนที่มีประสิทธิผล ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา
ประถมศึกษาสกลนคร เขต 3

1. ประชากร

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา
หัวหน้างานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน และครู ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่
การศึกษาประถมศึกษาสกลนคร เขต 3 ปีการศึกษา 2559 จำนวน 1,970 คน ประกอบด้วย
ผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 182 คน หัวหน้างานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน

จำนวน 182 คน และครู จำนวน 1,606 คน

2. กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นผู้บริหารสถานศึกษา หัวหน้างานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน และครู ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษาประถมศึกษาสกลนคร เขต 3 กำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่าง โดยการเปิดตาราง เครจซี่ และมอร์แกน (Krejcie & Morgan, 1970, p. 608) ได้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 321 คน แต่ในการวิจัยครั้งนี้เพื่อป้องกันปัญหาการไม่ตอบกลับของกลุ่มตัวอย่าง ผู้วิจัยใช้กลุ่ม ตัวอย่างจำนวน 399 คน จำแนกเป็นผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 109 คน หัวหน้างาน ระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน จำนวน 109 คน และครู จำนวน 181 คน กลุ่มตัวอย่างได้จากการสุ่มแบบหลายขั้นตอน (Multi-stage Random Sampling)

กรอบแนวคิดของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้สังเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อระบบดูแล ช่วยเหลือนักเรียน ขอบข่ายระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน กระบวนการดำเนินงานของ ระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน และประสิทธิผลในการดูแลช่วยเหลือนักเรียน จากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมากำหนดกรอบแนวคิดของการวิจัย ดังนี้

1. ปัจจัยที่ส่งผลต่อระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน

จากการสังเคราะห์ทัศนะของนักวิชาการ (ปิยะพร บ่อมเกษตร์, 2550, หน้า 83; สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา, 2551, หน้า 7; สำนักงานพัฒนา นวัตกรรมจัดการศึกษา, 2552, หน้า 12; แดน ศรีชนะวัฒน์, 2555, หน้า 41; สุวรรณา แสงสุริฉาย, 2556, หน้า 383; อรวรรณ แสนเฮี้ย, 2556, หน้า 151-153; ชัยมงคล ชัตติยะราช, 2557, หน้า 147; ประชุม ปิ่นสกุล, 2557, หน้า 99; วรณภา เย็นมนัส, 2557, หน้า 111-112; ไพโรจน์ เคนวิเศษ, 2558, หน้า 196) ประกอบด้วย 4 ปัจจัย ประกอบด้วย 1) ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา 2) ความรับผิดชอบต่อหน้าที่ของบุคลากร 3) การทำงานเป็นทีม และ 4) ความร่วมมือ ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

2. ขอบข่ายระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน

ยึดแนวคิดของสำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา (2552, หน้า 17-20) ระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนมีขอบข่ายสำคัญ 5 ด้าน ประกอบด้วย

- 1) การรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล
- 2) การคัดกรองนักเรียน
- 3) การพัฒนาและส่งเสริมนักเรียน
- 4) การป้องกันและแก้ไขปัญหา นักเรียน และ
- 5) การส่งต่อ

3. กระบวนการดำเนินงานของระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน

จากการสังเคราะห์ทัศนะของนักวิชาการ (ภักธีรียา ดังก้อง, 2549, หน้า 82-85; สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา, 2551, หน้า 11-13; ภูธร บำเนน, 2551, หน้า 85-89; สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2552, หน้า 42; ชูชาติ สุทธิสาร, 2552, หน้า 113-115; อมร วงศ์สุวรรณ, 2552, หน้า 83-85; สุรชาติ นันทะเสน, 2554, หน้า 125-126; สุวิมล บุญไทย, 2555, หน้า 82; ชยาภรณ์ ศฤงคารทวิกุล, 2558, หน้า 113) ประกอบด้วย 1) วงจรคุณภาพ PDCA 2) การประสานงาน และ 3) การมีส่วนร่วม

4. ประสิทธิภาพในการดูแลช่วยเหลือนักเรียน

จากการสังเคราะห์ทัศนะของนักวิชาการ (กรมสุขภาพจิต, 2546, หน้า 36; สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2547; สำนักงานวิชาการและมาตรฐานการศึกษา, 2547, หน้า 7; ปิยะพร บ่อมเกษตร์, 2550, หน้า 6-7; สำนักงานพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา, 2552, หน้า 81; สำนักงานบริหารงานการมัธยมศึกษาตอนปลาย, 2553, หน้า 63; สมตะเน พิสัยพันธ์, 2555, หน้า 122-123; สุวรรณมา แสงสุริฉาย, 2556, หน้า 373; อรวรรณ แสนเฮีย, 2556, หน้า 8; ไพโรจน์ เคนวิเศษ, 2558, หน้า 196) ประกอบด้วย 1) นักเรียนเป็นคนดี 2) นักเรียนเป็นคนเก่ง และ 3) นักเรียนมีความสุข

สรุปกรอบความคิดการวิจัย ดังภาพประกอบ 1

ภาพประกอบ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

นิยามศัพท์เฉพาะ

เพื่อให้มีความเข้าใจตรงกัน ผู้วิจัยอธิบายความหมายของคำศัพท์ต่างๆ ดังนี้

1. รูปแบบ หมายถึง สิ่งที่แสดงโครงสร้างทางความคิด องค์ประกอบและความสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่างๆ เพื่ออธิบายปรากฏการณ์ต่างๆ ให้เข้าใจมากยิ่งขึ้น และใช้เป็นแนวทางในการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ได้

2. ระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน หมายถึง กระบวนการดำเนินงานช่วยเหลือนักเรียนอย่างเป็นระบบ โดยมีเป้าประสงค์ให้นักเรียนเป็นคนดี คนเก่ง และมีความสุข

มีขอบข่ายการทำงาน 5 ด้าน ได้แก่ การรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล การคัดกรองนักเรียน การส่งเสริมและพัฒนานักเรียน การป้องกันและแก้ไขปัญหานักเรียน และการส่งต่อ มีคณะกรรมการดำเนินงาน (ทีมทำ) เป็นบุคลากรหลัก และต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของบุคลากรทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษา มีวิธีการ และเครื่องมือที่ชัดเจน มีมาตรฐานคุณภาพและมีหลักฐานการทำงานที่ตรวจสอบได้

3. รูปแบบระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนที่มีประสิทธิผล หมายถึง โครงสร้างที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบต่างๆ ในการดำเนินงานของระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนให้ประสบความสำเร็จตามเป้าหมาย ประกอบด้วย ปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน ขอบข่ายของระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน กระบวนการทำงานของระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน และประสิทธิผลระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน ซึ่งมีรายละเอียดแต่ละองค์ประกอบ ดังนี้

3.1 ปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน หมายถึง ปัจจัยที่เอื้อหรือสนับสนุนให้เกิดความสำเร็จในการดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน ซึ่งประกอบด้วย

3.1.1 ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา หมายถึง ผู้บริหารสถานศึกษาศึกษาข้อมูลและนโยบายของระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน ประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดี เป็นผู้นำในการดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน มีความสามารถในการประสานสัมพันธ์ และสร้างความเข้มแข็งให้บุคลากรมีส่วนร่วมในการดำเนินงานดูแลช่วยเหลือนักเรียน กระตุ้นการทำงานของครูและบุคลากรให้บรรลุเป้าหมาย

3.1.2 ความรับผิดชอบต่อหน้าที่ของบุคลากร หมายถึง ครูและบุคลากรมีความตระหนักในความสำคัญ เห็นคุณค่า และความจำเป็นในการดูแลช่วยเหลือนักเรียน มีการพัฒนาตนเองให้มีความรู้ ทักษะ และมีเจตคติที่ดีต่อระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน

3.1.3 การทำงานเป็นทีม หมายถึง การร่วมกันทำงานดูแลช่วยเหลือนักเรียนของผู้บริหารสถานศึกษา ครู และบุคลากรที่เกี่ยวข้อง มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ สื่อสาร รับฟังความคิดเห็น และประสานข้อมูลในทุกขั้นตอนของระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน มีส่วนร่วมในการคิด ทำ ประสาน และรับผิดชอบงานร่วมกัน มีการเสริมสร้างบรรยากาศที่ดีในการทำงานร่วมกัน สร้างความไว้วางใจและยอมรับนับถือระหว่างกัน เพื่อให้งานบรรลุเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ

3.1.4 ความร่วมมือระหว่างโรงเรียนกับชุมชน หมายถึง การสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างโรงเรียน ผู้ปกครอง คณะกรรมการสถานศึกษา ชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและการได้รับการสนับสนุนด้านงบประมาณ บุคลากร แหล่งเรียนรู้ และทรัพยากรในการดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน

3.2 ขอบข่ายระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน หมายถึง ขอบเขตในการดำเนินงานของระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน ซึ่งนำไปสู่การบรรลุผลในจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้ มี 5 ด้าน ดังนี้

3.2.1 การรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล หมายถึง การรวบรวมข้อมูลนักเรียนเป็นรายบุคคลเป็นข้อมูลเชิงประจักษ์ที่มาจากเครื่องมือและวิธีการที่หลากหลาย การศึกษาข้อมูลนักเรียนในด้านต่างๆ ได้แก่ การเรียน ความสามารถ สุขภาพ พฤติกรรม ครอบครัว มีการวิเคราะห์ข้อมูล และสรุปผล เพื่อจัดกิจกรรมเพื่อป้องกันหรือส่งเสริมพัฒนา รวมทั้งช่วยเหลือแก้ปัญหาได้อย่างถูกต้องและรวดเร็ว

3.2.2 การคัดกรองนักเรียน หมายถึง การพิจารณาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับตัวนักเรียนเพื่อจัดกลุ่มนักเรียน เป็น 4 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มที่มีความสามารถพิเศษ กลุ่มปกติ กลุ่มเสี่ยง และกลุ่มมีปัญหา ตามเกณฑ์คัดกรองที่โรงเรียนกำหนด มีการสรุปผลการคัดกรองนักเรียนทุกคน ทุกระดับชั้น นำผลการคัดกรองนักเรียนมาจัดกลุ่มนักเรียนเป็นสารสนเทศระดับสถานศึกษา

3.2.3 การส่งเสริมและพัฒนานักเรียน หมายถึง การสนับสนุนให้นักเรียนทุกคนในกลุ่มคัดกรองได้รับการพัฒนาอย่างเต็มศักยภาพ มีความภาคภูมิใจในตนเองด้านต่างๆ โดยครูที่ปรึกษาศึกษาข้อมูลนักเรียนเป็นรายบุคคล วางแผนพัฒนาตามความสนใจ ความถนัดของนักเรียน มีการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อติดตามการจัดกิจกรรมส่งเสริมและพัฒนานักเรียนอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ สรุปและรายงานผลการส่งเสริมและพัฒนานักเรียนต่อหัวหน้างานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนและผู้บริหารสถานศึกษา

3.2.4 การป้องกันและแก้ไข้ปัญหา หมายถึง การให้คำปรึกษาเบื้องต้นกับนักเรียนกลุ่มที่มีความสามารถพิเศษ กลุ่มปกติ กลุ่มเสี่ยง และกลุ่มมีปัญหา จัดกิจกรรมป้องกันสำหรับนักเรียนกลุ่มเสี่ยง และจัดกิจกรรมป้องกันและแก้ไข้พฤติกรรมไม่พึงประสงค์สำหรับนักเรียนกลุ่มมีปัญหา มีการประสานงานกับผู้ปกครองและบุคลากร

ที่เกี่ยวข้องในการป้องกันและแก้ไขปัญหานักเรียน ติดตามผลการป้องกันและแก้ไขปัญหานักเรียนอย่างต่อเนื่อง สรุปและรายงานผลการป้องกันและแก้ไขปัญหานักเรียนต่อหัวหน้างานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนและผู้บริหารสถานศึกษา

3.2.5 การส่งต่อ หมายถึง การช่วยเหลือนักเรียนที่มีปัญหาหรือมีพฤติกรรมไม่ดีขึ้น ยากต่อการช่วยเหลือ โดยโรงเรียนประสานความร่วมมือกับบุคลากรหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษา มีการส่งต่อภายใน คือ ครูที่ปรึกษาส่งต่อนักเรียนไปยังครูที่สามารถช่วยเหลือนักเรียนได้ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพปัญหา การส่งต่อภายนอก คือ ครูแนะแนวหรือครูฝ่ายปกครองส่งต่อนักเรียนไปยังผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน โดยการส่งต่อนั้นจะต้องส่งต่อข้อมูลส่วนตัวของนักเรียนที่เกี่ยวกับวิธีการและผลการช่วยเหลือที่ผ่านมาไปพร้อมกับนักเรียน มีการติดตามผลการดูแลช่วยเหลือนักเรียนอย่างต่อเนื่อง และรายงานผลการดูแลช่วยเหลือนักเรียนต่อหัวหน้างานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนและผู้บริหารสถานศึกษา

3.3 กระบวนการทำงานของระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน หมายถึง ขั้นตอนการปฏิบัติงานเพื่อให้ระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนประสบความสำเร็จ ซึ่งประกอบด้วยการทำงานตามวงจรคุณภาพ (PDCA) เป็นหลัก โดยมีการประสานงานและการมีส่วนร่วมเป็นวิธีเสริมในทุกขั้นตอนของวงจรคุณภาพ ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

3.3.1 วงจรคุณภาพ (PDCA) หมายถึง กิจกรรมที่จะนำไปสู่การปรับปรุงและควบคุมการดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนซึ่งจะทำให้ประสบความสำเร็จตามเป้าหมาย ประกอบด้วย

3.3.1.1 การวางแผน (Plan) หมายถึง ผู้บริหารสถานศึกษาแต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินงาน มีการประชุมชี้แจงการดำเนินงาน วิเคราะห์สภาพปัญหาและศักยภาพสถานศึกษา กำหนดทิศทาง กลยุทธ์ แผนงาน/โครงการ กำหนดมาตรฐาน และจัดทำแผนปฏิบัติการงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนในสถานศึกษา

3.3.1.2 การดำเนินการตามแผน (Do) หมายถึง การนำแผนที่วางไว้มาดำเนินการประกอบด้วย การพัฒนาบุคลากรให้มีเจตคติ ความรู้ ความเข้าใจและความสามารถในการดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน การสนับสนุนให้ครูที่ปรึกษาและบุคลากรดำเนินงานตามแผนงาน/โครงการระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน การสนับสนุนงบประมาณในการผลิตหรือจัดหาสื่อและนวัตกรรม เครื่องมือและเอกสารต่างๆ ที่สนับสนุนการดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน

3.3.1.3 การตรวจสอบ ติดตาม และประเมินผล (Check) หมายถึง การนิเทศกำกับติดตามการดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน และการประเมินผล การดำเนินงานด้วยวิธีการที่หลากหลาย กำหนดวัตถุประสงค์ กำหนดตัวชี้วัดและเครื่องมือ ที่ใช้วัดอย่างเป็นรูปธรรม มีการรวบรวม สรุป และรายงานผลเพื่อเป็นประโยชน์ ในการอ้างอิงเพื่อปรับปรุงแก้ไขการดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนต่อไป

3.3.1.4 การปรับปรุงแก้ไขและการพัฒนา (Act) หมายถึง การวิเคราะห์ผลจากการตรวจสอบ ติดตามและประเมินผล แล้วนำผลการประเมิน ในส่วนที่เป็นจุดอ่อนมากำหนดแนวทางเพื่อปรับปรุงแก้ไข ส่วนที่เป็นจุดแข็งนำมาเป็น แนวปฏิบัติในการพัฒนางานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนต่อไป มีการสรุปรายงาน และเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ผลสำเร็จการดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนให้ ผู้เกี่ยวข้องทราบ

3.3.2 การประสานงาน หมายถึง การที่ผู้บริหารสถานศึกษา ครู และบุคลากร ประสานงานกับผู้ปกครอง คณะกรรมการสถานศึกษา ชุมชน และหน่วยงาน ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน มีการประสานงานทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษา มีการสร้างบรรยากาศที่ดี ใช้ทักษะสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็น ทางการ สร้างสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน และมีการประสานงานกันตามบทบาทหน้าที่ และขอบข่ายของระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน

3.3.3 การมีส่วนร่วม หมายถึง ความร่วมมือระหว่างโรงเรียน ผู้ปกครอง คณะกรรมการสถานศึกษา และชุมชน ในการดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน โดยมีส่วนร่วมในการวางแผน (P) ร่วมในการดำเนินการตามแผน (D) ร่วมในการตรวจสอบ ติดตาม และประเมินผล (C) และร่วมในการปรับปรุงแก้ไข และการพัฒนา (A) เพื่อให้กระบวนการทำงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนมีผลสำเร็จ ตามวัตถุประสงค์ เกิดความชัดเจนในการปฏิบัติงานให้สอดคล้องไปในทิศทางเดียวกัน

3.4 ประสิทธิภาพระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน หมายถึง ความสำเร็จของ การดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนที่เกิดขึ้นกับนักเรียน ทำให้นักเรียนได้รับการ พัฒนาเต็มตามศักยภาพ มีลักษณะเป็นคนดี เป็นคนเก่ง และมีความสุข โดยมีรายละเอียดดังนี้

3.4.1 นักเรียนเป็นคนดี หมายถึง นักเรียนสามารถเรียนรู้และดำเนิน ชีวิตอย่างปลอดภัยจากสภาพแวดล้อมที่เป็นอันตรายทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน

และมีจิตสำนึกในการดูแลผู้อื่น เป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว โรงเรียน ชุมชนและสังคม มีคุณธรรม จริยธรรม และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามหลักสูตร เป็นแบบอย่างที่ดี ปฏิบัติตนตามประเพณีวัฒนธรรมของชุมชนและสังคม

3.4.2 นักเรียนเป็นคนเก่ง หมายถึง นักเรียนสามารถเรียนได้ตามศักยภาพและมีเจตคติที่ดีต่อการเรียนรู้และการทำงาน รู้จักตนเองในด้านความสนใจ ความถนัด ความสามารถ จุดเด่น จุดด้อยและพึ่งตนเองได้ มีทักษะชีวิตสามารถหลีกเลี่ยง ป้องกันอันตราย และพฤติกรรมไม่พึงประสงค์ มีเจตคติที่ดีและมีทักษะพื้นฐานในการประกอบอาชีพ

3.4.3 นักเรียนมีความสุข หมายถึง นักเรียนมีสุขภาพกาย สุขภาพจิต และสุขนิสัยที่ดี สามารถปรับตัวเข้ากับสังคมและสิ่งแวดล้อมได้อย่างเหมาะสม มีความเป็นอยู่ด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม รักและเห็นคุณค่าในตนเอง

4. ผู้บริหารสถานศึกษา หมายถึง ผู้อำนวยการโรงเรียน หรือผู้ที่ปฏิบัติหน้าที่แทนผู้อำนวยการโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสกลนคร เขต 3 ในปีการศึกษา 2559

5. หัวหน้างานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน หมายถึง ครูที่มีหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับงานด้านดูแลช่วยเหลือนักเรียน ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสกลนคร เขต 3 ในปีการศึกษา 2559

6. ครู หมายถึง ครูประจำชั้น/ครูที่ปรึกษา หรือครูผู้สอน โรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสกลนคร เขต 3 ในปีการศึกษา 2559

7. สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสกลนคร เขต 3 หมายถึง หน่วยงานราชการในสังกัดคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ที่ทำหน้าที่จัดระบบและทำหน้าที่กระจายอำนาจการจัดการศึกษา มีโรงเรียนในสังกัด จำนวน 182 โรงเรียน เขตพื้นที่บริการ 4 อำเภอ ประกอบด้วย อำเภอดอนจาน อำเภอวานรนิวาส อำเภออากาศอำนวย อำเภอบ้านม่วง และ อำเภอดำตาล